

Yunus Şahbaz
ysahbaz@hotmail.com

YİNE, YENİ, YENİDEN: “YENİ” KEMALİZM

MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN NASIL KAŞIK TUTTUĞU YA DA LEBLEBİ YEDİĞİNİ ANLATAN KİTAPLAR ASLINDA BİR KİTAP İÇİN DÜŞÜNÜLMESİ BİLE İMKANSIZ FİYATLARA SATILABİLİRKEN, ŞU AN YERYÜZÜNDEKİ EN İYİ TÜRK VE TÜRKİYE TARİHÇİLERİNDEN ŞÜKRÜ HANIOĞLU’NUN ATATÜRK: AN INTELLECTUAL BIOGRAPHY ADLI KİTABI TÜRKÇEYE DAHI ÇEVİRİLMEMİŞTİR.

Kemalizm üzerine konuşurken hem olgusal düzlemde hem de tarihsel perspektifte tek tip bir yapıya da en azından belli başlı karakteristikleri her dönem için belirledebilecek kısmi bir homojenlikten bahsedilmediğinin ayırıcında olmak gerekir. Kemalizm'i en genel anlamda bir diskur, söylem olarak anlamak bana daha makul bir yöntem gibi geliyor. Zira ortak bir tanımla hatta tasvirini yapmanın bile zor olduğu bir düşünsel ya da siyasal hareketten bahsetmek zor. Daha çok farklı dönemlerde yükselişe geçen, temsil ettiği ilke ya da prensiplerden çok Mustafa Kemal'in şahsı, heykelleri veya onun müspet ya da menfi kişisel özellikleriyle gündeme gelen bir söylem çoğulluğu söz konusu. Bu çoğulluğu, Kemalizm'in "yeni" sıfatıyla tartışıldığı dönemler arasındaki benzemezlik hatta aykırılık üzerinden de görmek mümkün. Söz gelimi Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2010'da CHP'nin başına gelmesiyle tartışıldığını gördüğümüz "Yeni Kemalizm'le", 2015 sonrası ya da 28 Şubat döneminde 1990'ların sonundaki yeni Kemalizm tartışmaları arasında epeyce bariz farklılıklar var. Zira Kılıçdaroğlu yönetimindeki CHP'ye 2015 sonrasında itibaren getirilen eleştirilerden biri de CHP'nin "katı" Kemalist kanadını temsil ettiğini söyleyebileceğimiz "ulusalci" kanadın partide tali duruma düşürülmesidir.

Kemalizm'i Okumak

Yeni Kemalizm anlayışlarının birbirinden bu kadar farklı olmasının temel sebebi ise "yeni" sıfatının getirildiği Kemalizm'in bizatihi ne olduğu üzerindeki tartışmadır. Aslında başlı başına, "Kemalizm şudur" deyip de bir tanım yapmak da pekala mümkün değildir. Hatta Fikret Başkaya'nın "resmi ideoloji" tezleri doğrultusundaki "Reel Kemalizm" tespitine bakılacak olursa, öz/hakiki Kemalizm/Atatürkçülük diye bir şey olmadığını,

müesses nizam şeklinde kodlayabileceğimiz farklı dönemlerde farklı şekillerde zuhur eden bir Kemalizm'den bahsetmek gerekebilir.

Kemalizm'in ne olduğunun belirlenmesindeki zorluğun en önemli kanıtı, 1932'de, yani Kemalizm'e ismini veren Mustafa Kemal Paşa'nın henüz hayatta olduğu bir tarihte bir kısım eski komünistin inkılabın ideolojisini oluşturmaya girişmesidir. Bir başka şekilde söylemek gerekirse, ortada bir inkılap olduğu kabul edilmekte, ancak bunun ideolojik yönden tamamlanmamış olduğu belirtilerek böyle bir işe girişilmektedir. Zamanla bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından kapatıldığı anlaşılmış olsa da, *Kadro* dergisi 32 sayı yayımlanmış ve dergiyi çıkaran ekip de çoğunlukla yeni rejim tarafından taltif görmüştür.

Kemalizm, bir ideolojik bütünlük olarak ortaya konulamadığı için dönem dönem farklı okuma ve yorumlara maruz kalmıştır. Her dönemin de kendi Kemalizm anlayışından bahsetmek mümkündür. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- 1960'larda sol akımla iltisaklı olarak anti-empyrist anlatı ışığında geliştirilen Kemalizm.
- 12 Eylül 1980 döneminde darbeye meşruiyet sağlamak için başvurulmuş, Anayasa'ya defalarca "Atatürk" lafzını koymak ve her yere heykellerini dikmek gibi sembolik adımlarla kendisine yaslanılmaya çalışılan bir Kemalizm.
- 28 Şubat sürecinde 1990'ların başındaki anti-Kemalist yönelişe bir tepki olarak doğan ve yükselişteki İslami söyleme katı bir laiklikle cevap verme üzerinden şekillenen Kemalizm.
- 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçiminde doğrudan reel politikanın göbeğine oturtulan bir Kemalizm.

Kemalizm'in bu tür bambaşka yorum ve değerlendirmelere açık olduğu başka bir şeydir; onun

Ekrem İmamoğlu Sarayburnu sahilindeki Atatürk anıtı için özel temizlik ekibi tutulduğunu açıkladı. (25 Kasım 2019)

Şayet Kemalizm'in yükselişine şahit oluyorsak -ki doğru yerlerde irdelendiği zaman bunun kabul edilebilir olduğu da söylenebilir- bu birtakım okul müsamere-lerinde yapılan ya da kraldan çok kralcı parti temsilcilerinin anma ve törenlerde yaptığı işgüzarlıklarla ölçülebilecek bir şey değildir.

bizatihi belli amaçlar uğruna ve namına yorumlanması hatta kullanılması bambaşka bir şeydir. 1960'lar solunun, Mehmet Ali Aybar'ın deyişiyle, "Kemalizm'in ve Mustafa Kemal Paşa'nın sola yakın, solda olduğu" iddia ve ispat girişimleri bunun en bariz örneğidir. Hatta Tanıl Bora'nın ayırımına bakılacak olursa bir "Sağ Kemalizm'den" bile bahsedilebilir. Peyami Safa gibi örnekleri hatırlatan Bora yine reel politik bir kaygıdan hareket etmektedir ve bunu sola daha yakın Kemalizm versiyonunu diğer(ler)inden tefrik etmek için yapıyor gibidir.

Tarihsel bir moment olarak bakılacak olursa, esasen 1925 Takrir-i Sükun Kanunu'ndan itibaren yoğunlukla geliştirilen politikalar ve modernleşme hamlelerinin tümünü ifade eder Kemalizm. Bu dönemi değerlendirmek bile bambaşka bakış açılarına imkan verebilmektedir. Mahmut Esad Bozkurt, Recep Peker gibi Mustafa Kemal Paşa'ya yakın aktörlerin fikriyatı ve söylediklerine bakılacak olursa daha otoriter bir Kemalist versiyonla karşılaşmak mümkündür. Başarısız da olsa, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi deneyimlerle de Kemalizm'in demokratik yönü vurgulanabilir. Hatta Sina Akşin gibi "katı" Kemalistlerin dillendirdiği gibi 1930'lar Türkiye'sini dönemin Almanya ve İtalya örnekleriyle kıyaslayarak ve Alman faşizminden kaçan kimi ilim adamlarının Türkiye'ye sığınmasını da buna mesnet tutarak dönemin Kemalist uygulamalarının hayli ilerici ve demokratik olduğu da savunulabilir. Haliyle bu da birçok ve parçalı okumayı beraberinde getirdiği gibi buluşulan ortak noktaları daha da azaltacaktır.

Şahıs Kültleştirilmesi

Kemalizm'i değerlendirmede ya da daha doğru bir ifadeyle tartışmada diğer bir önemli sorun, bunun çoğunlukla Mustafa Kemal Paşa'nın şahsı üzerinden tartışılmasıdır. Bu durum da bir tarafta Mustafa Kemal'i tartışılmaz, tartışılması teklif dahi edilemez bir kült haline getirirken diğer tarafta ise onun bazı insani özelliklerinden dolayı tenkit edilmesi gibi bir duruma sebebiyet vermektedir. Mustafa Kemal Paşa'yı döneminden ve tarihsel bağlamından kopuk, salt eleştirelilik yoluyla ele almanın ona yeni alternatifler yaratma gayreti içerisinde insanları itmek gibi bir sonucu olmaktadır. Bir zamanlar çok revaçta olduğu gibi yetişme şartları, geçmiş eğitim ve birikimleri büyük ölçüde aynı olduğu halde kısmen daha muhafazakar ya da liberal olan Kazım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya bir alternatif olarak öne çıkartılmaya çalışılması bunun bariz örneklerinden biridir. Halbuki buradaki sorun A kişinin kültleştirilmesi ve bunun yerine A değil de B kişinin kültleştirilmesi gerektiği değildir. Bizatihi herhangi bir kişinin kültleştirilmesi, bir kişi kültünün inşa edilmesi ya da en azından edilmeye çalışılmasıdır.

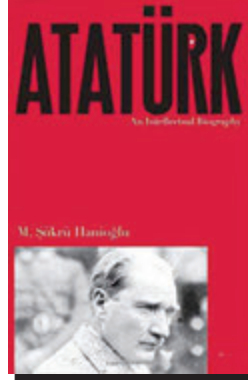
Meseleyi salt kişiler özelinde okumak hem tartışmayı sığ, sathi bir aşamaya itmekte hem de Türkiye'nin tarihindeki çok özgün bir tarihsel kesitinin etrafıca irdelenmesi ve tartışılmasının önüne geçmektedir. Bu denli kişi merkezli bir tartışmanın ne kadar sağlıklı olduğunun en önemli kanıtı o kişi üzerine yazılan kitaplar ve bu metinlerin halk ve hatta akademik çevrelerde bile nasıl alıntılındığı üzerinden rahatlıkla görülebilir. Söz gelimi, Mustafa Kemal Paşa'nın nasıl kaşık tuttuğu ya da leblebi yediğini anlatan kitaplar bir kitap için düşünülmesi bile imkansız fiyatlara satılabilirken, şu an yeryüzündeki en iyi Türk ve Türkiye tarihçilerinden Şükrü Haniyoğlu'nun *Atatürk: An Intellectual Biography* kitabı Türkçeye dahi çevrilmemiştir. Bu durumu salt okuryazar ya da akademik camianın bir kusuru veya tercihi olarak görmemek gerekir. Bu denli yoğun pompalanan bir kişi kültü, kitleleri olduğu gibi akademik camiaı da Mustafa Kemal Paşa'yı entelektüel beslenme kaynakları ve tarihsel bağlamı içinde değerlendirmek yerine, onun nasıl leblebi yediğini öğrenmeye gark edebilmektedir. Bu insanın ve eşyanın tabiatında olan, kültleştirme sürecinin bir sonucudur. Kültleştirmeden kendini azade kılanlar ise, hukuki şartları ve müesses nizamı da göz önünde tutarak yeni bir soluk getirecek bir ses de çıkarılmamaktadır.

Kemalist Toplum Projesi

Son dönemde gündeme gelen ve 29 Ekim ya da 10 Kasım kutlama ve anmalarında tanık olduğumuz absürtlükler üzerinden bir yeni Kemalizm tartışması çıkarmak pek mümkün gözükmemektedir. Şayet Kemalizm'in yükselişine şahit oluyorsak -ki doğru yerlerde irdelendiği zaman bunun kabul edilebilir olduğu da söylenebilir- bu birtakım okul müsamerelelerinde yapılan ya da kraldan çok kralcı parti temsilcilerinin anma ve

törenlerde yaptığı işgüzarlıklarla ölçülebilecek bir şey değildir. Kendinden önceki yeni Kemalizm tartışmalarında olduğu gibi bunda da dönemin politik ve reel iklimine bakmak gerekir. Bu tür aleni kabarmalar ve kabarmalar üzerine yüklenen anlamlar birtakım başkaca hesap ve birikimlerin sonucu olarak gündeme gelmektedir. Kemalist kadrolar nezdinde AK Parti, Mustafa Kemal Paşa düşmanı ve anti-Kemalist uygulama ve politikaları temsil ettiği için, MEB'de ya da diğer resmi veya sivil kurum ve kuruluşlardaki abartılı eylemler bu kitleleri AK Parti karşıtlığı üzerinden gündeme getirmektedir. Bu kitlelere göre, Anıtkabir'e bu kadar ziyaretçi gelmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın genç kitleler üzerindeki popülaritesinin yükselişe geçmesi, hep AK Parti'nin anti-Kemalizm'inin iflasi olarak yorumlanmalıdır. Oysa bu tür son derece mikro göstergeler yerine, makro gelişmeler üzerinden Kemalizm'in mevcut durumunu ve kitleler nezdindeki itibarını yorumlamak daha sağlıklı ve uzun dönemli değerlendirmelere imkan tanıyabilir. Söz gelimi laikliğin Türkiye toplumu için ne ifade ettiğine dair 1990'lardan bugüne kadar geçen süre için yapılacak bir karşılaştırma, konuya ilişkin daha derinlemesine sonuçlar verebilecektir.

Farklı versiyon ve yorumları olmakla beraber Kemalizm, ilerlemeci bir modernleşme projesidir. Bu modernleşmenin kitleler nezdinde nasıl algılandığı, Mustafa Kemal Paşa ya da Anıtkabir figürünün muhafazakar/İslamcı camia nezdinde nasıl bir dönüşüme uğradığını, sosyal medya sosyolojisi ya da Anıtkabir ziyaretlerinden anlamak mümkün değildir. Toplumun modernleşme hızı ile muhafazakar kabul edilen kesimlerin bile Kemalist toplum projesinin neresinde olduğu üzerinden etraflı değerlendirmeler yapılabilir, yapılmalıdır da. Aksi taktirde daha önceki dönemlerde olduğu gibi, birkaç yılda bir eski Kemalizm'in politik saiklerle yeni versiyonlarıyla karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır. **■**

Kendinden önceki yeni Kemalizm tartışmalarında olduğu gibi bunda da dönemin politik ve reel iklimine bakmak gerekir. Bu tür aleni kabarmalar ve kabarmalar üzerine yüklenen anlamlar birtakım başkaca hesap ve birikimlerin sonucu olarak gündeme gelmektedir. Kemalist kadrolar nezdinde AK Parti, bir öteki olarak konumlandırılmış durumdadır.